

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O‘QUVCHILARDA ILMIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Aslonova O.P.

Qarshi davlat universiteti dotsenti

Xushvaqtova M. Sh.

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Tayanch so‘zlar: integratsiya, bog‘liklik, aloqadorlik, ilmiylik, dunyoqarash.

Ключевые слова: интеграция, соединение, связь, научность, мировоззрение.

Key words: integration, connection, connection, scientific character, worldview.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilar ongida bilimlar tizimini shakllantirish, ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish hamda har tomonlama barkamol shaxsni voyaga yetkazishda fanlararo aloqaning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Мазкур муаммо интегратив ёндашув асосида амалга ошириш мақсадга мувофиқ. Бизга маълумки, fanlar o‘rtasidagi fanlararo bog‘lanishni “integratsiya” atamasi bilan yuritish odat tusiga aylangan. Integratsiya - lotincha “integratio” so‘zidan olingan bo‘lib, “to‘liq, yaxlit, bir butun” degan ma‘nolarni bildiradi.

Fanlar integratsiyasi murakkab va ko‘pqirrali jarayondir. Bu tushunchaga falsafiy jihatdan qaraydigan bo‘lsak, u fan va ilmiy bilimlarning bir-biri bilan bog‘langan holda rivojlanish muammolaridan vujudga kelganligi anglatiladi. Bugungi innovatsiya asriga kelib, fanlar integratsiyasi jadal sur‘atda amalga oshmoqda. Shu asosda o‘quv fanlari integratsiyasi ham zamonaviy ta‘lim konsepsiyalarida o‘z aksini topgan. O‘qitish nazariyasi va amaliyotida o‘quv fanlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik dunyoning umumiy manzarasini tasavvur etishda, o‘quvchilar dunyoqarashini kengaytirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Fanlar taraqqiyotidagi ikki obyektiv tendensiya-differenziatsiya (tarmoqlanish) va integratsiya (qo‘shilish), pirovard natijada, olamning yaxlit, umumiy ilmiy manzarasi yaralishida beqiyos o‘rin tutadi[1].

Fanlar integratsiyasi evaziga sivilizatsiyaning eng noyob yutuqlari qo‘lga kiritilmoqda. Insonning tashqi dunyoni va o‘zligini anglashi, odam va jamiyat munosabatlarining yangi qonuniyatlarini bilib olishi sodir bo‘lmoqda. Fan inson va jamiyat faoliyati mahsuli bo‘lib, narsa va hodisalarning xossalari, munosabatlari hamda qonuniyatlarini o‘rganishga qaratilgan tizimlar yig‘indisidir. Shu bilan bir qatorda, fan ijtimoiy ong shakllarining biridir. U bilimlarni egallash bilan bog‘liq faoliyatni ham, bu faoliyatning mahsuli bo‘lgan olamning ilmiy manzarasi asosini tashkil etuvchi bilimlarni ham o‘z ichiga oladi, ya‘ni inson bilimlarining ayrim sohalarini ifodalaydi. Fanning vazifasi voqelik haqidagi obyektiv bilimlarni ishlab chiqish va nazariy jihatdan sistemaga solishdan iborat bo‘lib, inson faolligini oshirishga xizmat qiladi, insonlar faoliyati bilan obyektlarning o‘zaro aloqasini ifodalaydi va moslashtiradi, narsa va hodisalarning rivojlanish qonuniyatlarini ochishga ko‘maklashadi, axborotlar to‘playdi va axborotlar bilan insonlarni ta‘minlaydi, ilmiy dunyoqarashni kengaytiradi. Fanning maqsadi inson tafakkurining faoliyati orqali oldindan taxmin qilingan jarayonning harakatlantiruvchi kuchini aniqlashdan iborat. Fan jamiyat singari soddalikdan asta-sekin murakkablashish evolyutsiyasi asosida rivojlanadi.

Shaxs dunyoqarashining tarkibiy qismlari va ular o‘rtasida o‘zaro aloqadorlik ta‘lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy dunyoqarashini tarkib toptirishda fanlar integratsiyasini amalga oshirishini taqozo qiladi.

Axborotlar globallashuvi, fan va texnika rivojlangan, chet elning chiqindisiz texnologiyalari amaliyotga joriy etilayotgan bir paytda, jamiyat har tomonlama chuqur meyorlangan bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarga ega, zamonaviy texnika va texnologiyalarni o‘zlashtirgan, muammolarni bartaraf etishga qodir shaxslarga ehtiyoj sezadi.

Ma‘lumki, jamiyat taraqqiyotining har bosqichi ta‘lim tizimi oldiga o‘zining ijtimoiy buyurtmalarini qo‘yadi. Mustaqillik yillarida ishlab chiqarish korxonalarida mexanizmlarning murakkablashuvi, shuningdek, qishloq xo‘jaligi, dehqonchilik va chorvachilikka innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi o‘sib kelayotgan yosh avlodning fan asoslarini chuqur o‘zlashtirishi bilan bir qatorda ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, faol aqliy faoliyat ko‘rsatishini talab etmoqda.

Yuqorida qayd etilgan vazifalarni bajarish ta‘lim muassasalariga yuklatilgan bo‘lib, mazkur ta‘lim muassasalarida shaxsni har tomonlama barkamol

etib voyaga yetkazish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari, vositalari va shakllarini uyg'unlashtirish orqali ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, o'qitishda fanlararo bog'lanishni amalga oshirishni taqozo etadi.

Ayonki, ilmiy dunyoqarashni tarkib toptirish va rivojlantirishda o'quv rejadan o'rin olgan ijtimoiy-gumanitar, tabiiy- matematik, umumkasbiy fanlar o'rtasida fanlar integratsiyasi asosiy o'rinni egallaydi.

Bugungi innovatsion ta'lim muhiti sharoitida ham ushbu muammoning ilmiy-amaliy ahamiyati ilmiy dunyoqarashning rivojlanishida muhim o'rin egallashi o'tkazilgan tadqiqotlar natijalarida o'z aksini topdi. Shu nuqtai nazardan ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda falsafa fani bilan asinxron fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish yuzasidan metodik tavsiyalar tayyorlandi.

O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda shaxsning tafakkuri muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bois adabiyotlar tahlili, tafakkurning sofistik, eklektik, metafizik-dogmatik usullari dialektik tafakkur usullari mavjudligini ko'rsatdi. Mazkur tafakkur usullari inson tafakkuri faoliyatining turli qirralari sifatida bir-birlariga qarama-qarshi, ayni vaqtda, bir- birlarini to'ldiradilar. Adabiyotlar tahlili o'quvchilarda tabiiy-ilmiy dunyoqarashni shakllantirish va rivojlantirishda muammoli o'quv vaziyatlarini hal etishda tafakkur operatsiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutishini ko'rsatdi.

Tafakkur-inson aqliy faoliyatining, aql-zakovatining, ongli xatti-harakatining yuksak shakli hisoblanadi. Tafakkur jarayonida insonda fikr, mulohaza, g'oya, faraz kabilar vujudga keladi va ular ongda tushunchalar, hukmlar, xulosalar shaklida ifodalanadi. Tafakkur xotirada yig'ilgan axborotni qayta ishlashi, umumlashtirishi natijasida voqealarning rivojlanishi, takomillashishi to'g'risida taxmin qilish, oldindan aytib berish shart-sharoitlari tug'iladi[2].

Boshlang'ich sinflarda foydalanilgan keys-stadi, aqliy hujum, o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalari, fanga doir xususiy kompetensiyalarni baholash maqsadida shakllantirilgan nostandart test topshiriqlari axborotni qayta ishlash, tahlil, sintez, qiyoslash, abstraksiyalar orqali umumlashtirish, xulosalash, o'quv muammosining yechimini topish natijasida yangi g'oyalarni ilgari surish imkonini beradi.

Tafakkurning muhim belgilari: voqelikni umumlashgan holda, ular o'rtasidagi bog'lanishlarni bevosita aks ettirish, so'z (nutq) orqali narsa va hodisalar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushuntirish kabilar o'quvchilarning tabiiy-ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish yuzasidan olib borilgan pedagogik tajriba-sinov ishlarida foydalanilgan standart va nostandart o'quv hamda test topshiriqlarini tuzishda inobatga olindi.

O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda falsafa(dialektika) ning qarama-qarshiliklar birligi va kurashi, miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tishi, inkorni-inkor qilish qonunlari hamda yakkalik, xususiylik va umumiylik kategoriya, ya'ni tushunchalari asosiy o'rinni egallaydi.

Ma'lumki, yakkalik, xususiylik va umumiylik borliqdagi narsa va hodisalarning har biriga xos alohida, ma'lum guruhiga xos maxsus va hammasiga xos umumiy xususiyatlar hamda ular o'rtasidagi bog'lanish va aloqadorlikni ifodalaydi.

O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda falsafadan o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalari asosida mavjud tirik organizmlarni yaxlit tizim sifatida o'rganiladi hamda ular yuzasidan umumlashma xulosalar chiqarishi muhim o'rin tutadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida fanlararo boglanishni amalga oshirish muammosi juda ko'p tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan. Jumladan, M.N.Skatkin o'z tadqiqotlarida vaqtinchalik fanlararo bog'lanishni uch turga bo'ladi.

1. Avval o'zlashtirilgan bilimlar bilan o'rganilayotgan bilimlar o'rtasidagi bog'lanish.

2. O'rganilayotgan bilimlar bilan kelgusida o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasidagi bog'lanish.

3. Bir vaqtda o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasidagi bog'lanish [4].

K.P.Koroleva vaqtinchalik fanlararo bog'lanishning quyidagicha to'rtta turini ajratadi.

1. Faktik materiallar bilan tushunchalar o'rtasidagi bog'lanish.

2. Tadqiqot metodlari bilan ilmiy tafakkur o'rtasidagi bog'lanish.

3. Umumiy ko'nikma va malakalar o'rtasidagi bog'lanish.

4. Bilish faoliyati usullarini o'rgatish o'rtasidagi bog'lanish [4].

Fanlararo aloqadorlik asosida o'qitish jarayonida ekologik tafakkurni shakllantirish va ekologik ta'lim- tarbiyani amalga oshirishning quyidagi turlaridan foydalanilishi mumkin:

- obyektga doir integratsiya - bir obyektning turli fanlardagi timsollari bir mavzu, bo'lim yoki kurslarga kiritiladi.
- tushunchaga oid integratsiyada umumiy tushunchalar mazmuni ochib beradigan mavzu yoki kurslar qamrab olinadi.
- nazariyaga oid integratsiyada - fizika, kimyo, biologiyadagi nazariyalar umumiy holatda o'rganiladi.
- metodologik integratsiyada - ilmiy bilishning alohida metodlariga oid integratsiyani amalga oshirish ko'zda tutiladi.

- muammoli integratsiyada fanlararo muammolar qamrab olinadi va hal etish yo'llari ishlab chiqiladi.
- faoliyatga oid integratsiyada muammoni hal etish yuzasidan munozara o'tkazish, kichik guruhlarda ishlash, fanlararo tadbirlar rejasini tuzish, loyihalar tayyorlash kabilar ko'zda tutiladi.
- amaliy integratsiyada ahamiyatga molik bo'lgan jarayonlar asosida texnik mahsulotlarni yaratish nazarda tutiladi.

Adabiyotlar tahlili o'qitishda fanlararo bog'lanishning umumiy didaktik asoslarini ishlab chiqish, ularni tasniflash borasida juda ko'p tadqiqotlar olib borilganligini, fanlararo bog'lanish, яъни integrativ yondashuv o'quvchi ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish omili sifatida e'tirof etiladi.

Adabiyotlar:

1. Shadiyev R.D., Aslonova O.P. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovasiya va integratsiyasi. Darslik. Qarshi, 2021.- 146 b.
2. Xasanov A.A. O'qitish jarayonida fanlararo aloqadorlikni amalga oshirishning pedagogik-psixologik asoslari // Zamonaviy ta'lim ilmiy amaliy ommabop jurnali. Toshkent, 2017 y. 10-son . B. 9-14.
3. Хуторской А.В. Эвристический тип образования: результаты научнопрактического исследования // Педагогика. - 1999. - №7. - С 15-22.
4. Шарова О.О. Оценка уровня развития инновационной среды вуза / О.О. Шарова // Инновации и инвестиции. - 2011. - № 2. - 0,4 п.л.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada o'quvchi dunyoqarashini rivojlantirishda fanlararo aloqadorlikni o'rni va ahamiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье подчеркивается роль и значение междисциплинарной коммуникации в развитии мировоззрения студента.

SUMMARY

This article emphasizes the role and importance of interdisciplinary communication in the development of a student's worldview.